

IN DIENST VAN ORANJE

De geschiedenis en uniformering van het Militaire Huis

ORANJE MUSEUM BAARN

8 mei 1991 – 1 november 1991

DIENT VAN HET KONINKLIJK HUIS

's-Gravenhage, 8 mei 1991

Kort nadat door Koning Willem I de eerste Koninklijke adjudanten waren aangesteld, werd al in 1815 bepaald, dat de adjudanten als zodanig in het militaire uniform herkenbaar dienden te zijn.

In de loop van de tijd werden vele wijzigingen aangebracht in de tenuen. Goudkleurige nestels bleven echter het uiterlijke hoofdkenmerk van de adjudant. De weer in 1991 aangestelde ordonnansofficieren dragen ook weer de zilverkleurige nestels zoals hun voorgangers waarvoor de "Instructie voor de Heren Ordonnans-Officieren" van Koning Willem III uit 1849 gold.

De hoofdtak van het Militaire Huis van Hare Majesteit de Koningin: het dienen van de Koningin en de leden van het Koninklijk Huis, is echter ongewijzigd gebleven.

De aandacht die de Stichting Studieverzameling Uniformen van het Militaire Huis aan deze kleine bijzondere militaire organisatie geeft verdient alle waardering.

De Chef van het Militaire Huis
van Hare Majesteit de Koningin

C.H.E. Brainich von Brainich Felth
Vice-admiraal

INLEIDING

Het voornemen weer een tijdelijke tentoonstelling te organiseren is altijd makkelijker dan deze ook daadwerkelijk te realiseren.

Een onderwerp moet worden gevonden dat voor de bezoekers zowel aantrekkelijk als informatief en boeiend is.

Bruiklenen moeten worden aangevraagd, sponsors gezocht en met talloze vrijwilligers dient de tentoonstelling uiteindelijk te worden uitgedacht en ingericht. En iedere keer weer is het resultaat een soort dankbetuiging aan iedereen die er aan heeft meegewerkt.

Het is dan ook met veel genoegen dat wij U, in samenwerking met de Stichting Studieverzameling Uniformen van het Militaire Huis deze tentoonstelling, getiteld „In dienst van Oranje” mogen presenteren.

De uniformering en geschiedenis van het Militaire Huis werd nog nimmer belicht, hetgeen wellicht voortvloeit uit het feit dat de leden van het Militaire Huis in stilte hun werkzaamheden verrichten en zoveel mogelijk proberen op de achtergrond te blijven. Dit in tegenstelling tot het uiterlijk van hun uniformen dat anders doet vermoeden!

Al meer dan 175 jaar bestaat 'Het Militaire Huis'; een kleine groep militairen die onder aanvoering van de Chef van het Militaire Huis H.M. de Koningin en andere Leden van het Koninklijk Huis begeleiden, assisteren, werk- en staatsbezoeken voorbereiden enz.

Veel is er in de afgelopen tijd gepubliceerd over de Civiele Hofhouding, zoals dagboeken van hofdames en secretarissen. Tot op heden is het Militaire Huis echter in het verborgene gebleven.

Het organiseren van een dergelijke tentoonstelling is niet mogelijk zonder talloze bruikleengevers die bereid zijn voor langere tijd objecten uit hun collectie of privébezit af te staan. Wij zijn hen dan ook zeer erkentelijk voor hun grote bereidwilligheid deze tentoonstelling mede tot een succes te maken.

Onze bijzondere dank gaat uit Hare Majesteit de Koningin voor haar toestemming uniformen van Koning Willem III, Erfprins Willem en andere bruiklenen voor deze tentoonstelling af te staan.

Bijzondere dank gaat ook uit naar Z.K.H. Prins Bernhard der Nederlanden die in een vroeg stadium zijn medewerking verleende door zijn Generaalsuniform van de Koninklijke Luchtmacht in bruikleen te geven en tevens toezegde deze tentoonstelling officieel te willen openen.

Middels deze tentoonstelling willen wij proberen een glimp van de sluier op te lichten en U een beeld te geven van de historie van het Militaire Huis. Wij hopen dat U er veel genoeg aan zult beleven.

M. Veldhuysen
Conservator

In dienst van Oranje

De bonte pracht van het Militaire Huis van Koning Willem I tot Koningin Beatrix. Een beknopte historische inleiding bij de tentoonstelling in het Oranje Museum Baarn van 8 mei tot 1 november 1991.

"Wij Beatrix, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, Prinses van Lippe-Biesterfeld enz, enz, enz, hebben goedgevonden en verstaan om met ingang van 27 april 1990 Onze zoon Willem-Alexander, Prins van Oranje te benoemen tot Onze adjudant in buitengewone dienst".

Met het tekenen van dit Koninklijk Besluit maakte koningin Beatrix in april 1990 gebruik van de haar in de grondwet verleende bevoegdheid haar "Huis naar eigen goedvinden" in te richten. Voor de kroonprins betekende dit dat hij, als zoveel Prinsen der Nederlanden voor hem, lid werd van de militaire hoforganisatie, het zogenaamde Militaire Huis. In de mobilisatie van 1939 was zijn grootvader Prins Bernard al door Koningin Wilhelmina tot haar adjudant in buitengewone dienst benoemd. Ook mr. Pieter van Vollenhoven maakt als reserve-officier van de Koninklijke Luchtmacht deel uit van deze kleine maar zeer traditionele militaire organisatie.

Adjudanten i.b.d. in actie, Vice-admiraal Rambonnet salueert voor Prins Charles als deze aan de vooravond van de inhuldiging in 1980 door mr. Pieter van Vollenhoven wordt begroet.

Een vorstelijke vanzelfsprekendheid

In het Napoleontische Europa was een militaire hofhouding voor ieder zichzelf respecterend staatshoofd absolute noodzaak. De pracht en praal van een militair gevolg symboliseerde de kracht van het leger. De Napoleontische oorlogen hadden immers eens te meer bewezen dat de landsgrenzen door legers werden getekend. De oprichting van het Nederlandse Militaire Huis is, administratief gesproken, geruisloos gegaan. In de officiële documenten valt er nauwelijks iets terug te vinden over de feitelijke oprichting of installatie van "Het Militaire Huis van Z.M. den Koning". Wel wordt de term vanaf de eerste benoemingen in 1813 met enige regelmaat gebezigd. Koningen en vorsten hebben zich door de eeuwen heen altijd al omringd met een uit militairen bestaande hofhouding. De vorst was immers ook legeraanvoerder.

Gedurende de Tiendaagse Veldtocht van 1811 werd opperbevelhebber Prins Willem te velde voortdurend door adjudanten omringd. Naast het verzorgen van de persoonlijke beveiliging en het verrichten van allerlei hand- en spandiensten waren de adjudanten ook militaire adviseurs. Tegenwoordig is de beveiligingstaak door de Koninklijke Marechaussee overgenomen. In december 1813 benoemde Willem I als Soeverein Vorst der Verenigde Nederlanden zijn eerste officiële adjudant. Bij de later aanvaarde grondwet van het Koninkrijk der Nederlanden werd dit vorstelijke privilege van de Oranjes nauwkeurig vastgelegd: 'De Koning mag zijn Huis naar eigen goedvinden inrichten'. Dat Koningin Wilhelmina dit heel serieus opvatte, blijkt uit haar zeer persoonlijke betrokkenheid bij aanstellingen en opleidingen. De stalmeester Bischoff van Heemskerck weet nog te vertellen hoe de koningin hem zeer nauwkeurige instructies gaf. Uiteindelijk leerde ze hem zelf de fijne kneepjes van het mennen tijdens lange ritten in de bossen van Het Loo. Na een tocht van uren gaf zij hem het mooiste denkbare compliment: 'Sinds de dood van mijn man heb ik nooit meer zo prettig gereden.'

Ook in de huidige grondwet is nog steeds sprake van dit privilege. Bij de grondwetsherziening van 1983 werd enkel toegevoegd 'met inachtneming van het openbaar belang'.

Militair en Civiel Huis

De Nederlandse hofhouding bestaat uit een Civiel (burgerlijk) en een Militair Huis. Tot het Civile Huis behoren onder meer de hofdames, de particulier-secretarissen, de kamerheren en de hofmaarschalk. In het Militaire Huis zijn adjudanten uit alle drie de krijgsmacht delen vertegenwoordigd. Naast adjudanten kent het Militaire Huis ordonnans-officieren en onderofficieren-ordonnans. Over deze twee functies later meer. Adjudanten kunnen ook functies in het Civile Huis vervullen, zoals hofmaarschalk, secretaris of stalmeester. Vooral de stalmeester met zijn 18e eeuwse rode kostuum is op Prinsjesdag voor veel Nederlanders een bekende verschijning. Juist op Prinsjesdag zijn de beide delen van de hofhouding goed te zien. Rechts van de troon zitten de adjudanten van het Militaire Huis. Links, sinds 1969 niet meer in ambtskostuum maar in jacquet: het Civile Huis.

De Prins van Oranje poseert broederlijk samen met zijn adjudanten en een aantal officieren in 1875. Dit uniform van de oudste zoon van Koning Willem III is in de tentoonstelling te zien.

Militair vertoon

In de oude uniformvoorschriften staat als duidelijke instructie dat de adjudanten hun sabel zelfs moeten dragen bij diners en bijvoorbeeld bij

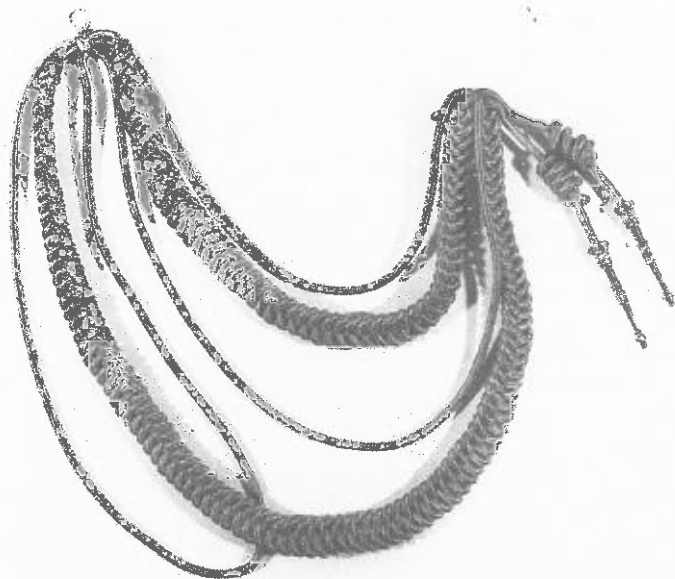
HET MILITAIRE HUIS VAN HARE MAJESTEIT DE KONINGIN IN 1896
(GROOTE TENUE)
NAAR EEN AQUAREL VAN J. HOYNCK VAN PAPENDRECHT

het aanbieden van geloofsbrieven door buitenlandse gezanten. Pas als de geloofsbrieven eenmaal zijn geaccepteerd door de koning of koningin, moet de adjudant die zich tot aan dat ogenblik naast de ambassadeur of gevolmachtigde moet opstellen, een stap terug zetten. De op aanwijzingen van de Koningin opgestelde instructies gaan bijzonder ver en zijn zeer nauwgezet. Koningin Wilhelmina wilde ondanks al het uiterlijke vertoon geen verkleedpartij op haar paleis. Zij bepaalde dat de adjudanten als het zo uitkwam desnoods in rijkostuum moesten opdraven. Te informeel mocht het natuurlijk niet worden, rookjasjes waren absoluut uit den boze. Typisch Hollands zijn de instructies voor adjudanten bij koninklijke schaatstochten. Behalve warme kleding en wollen handschoenen dient men een kleine dreg mee te nemen. Kostbaarder is het paard voor de bereden officieren. In de memoires van een adjudant kunnen we lezen hoe deze direct na zijn benoeming in 1857 een paard kocht van een collega voor 450 gulden. Een fortuin voor die tijd.

*De jonge Koningin Wilhelmina op de schaats bij Huis ten Bosch, 3 januari 1893.
(M. Couvée, fotograaf Den Haag)*

Nestel: symbool van adjudantschap

De adjudanten dragen sinds 1840 als teken van hun functie aan de rechterschouder goudkleurige 'koorden met fluitjes', het zogenaamde nestel. Dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld de militairen van de marechaussee die een nestel aan de linkerschouder dragen. Ook bij de marechaussee is het nestel weer een verwijzing naar een bijzondere taak, namelijk de bescherming van het Koninklijk Huis. Zelfs de koetsiers van de Koninklijke Stallen dragen op hun gala een soortgelijk nestel. Op uniformkundig terrein volgden de Oranjes de Europese mode; aan menig hof droegen de adjudanten dergelijke versierselen. Dat deze nestels ook minder praktische kanten hadden, beschrijft de adjudant en particulier-secretaris van Koning Willem III, graaf Dumonceau in zijn memoires. 'Tot overmaat van ramp, gezien ik voor de eerste maal mijn nestel droeg, liet ik de uiteinden ervan in mijn bord vallen, toen ik mij vooroverboog om soep te eten. Zij veroorzaakten in het zilveren bord een lawaai, dat mij verschrikkelijk leek en enkele druppels van het vocht spatten tot mijn schrik in mijn gezicht.' Zijn eerste diner aan het hof bezorgde hem een knalrood hoofd. Koning Willem III en Koningin Sophie konden hun lachen nauwelijks bedwingen.

Koning Willem III in uniform als admiraal van de vloot. De rang van admiraal is voorbehouden aan het staatshoofd en nu waarschijnlijk gereserveerd voor Prins Willem-Alexander. (P. Josselin de Jong)

Landmachtofficier J.A. van den Bosch in 1858 als adjudant van de Prins van Oranje, zoon van Koning Willem III.

Speciale uniformering bittere noodzaak

In de praktijk blijkt een nestel alleen niet voldoende indruk te maken: menigmaal werd een adjudant door een schildwacht niet au serieux genomen. Hierin komt op redelijk simpele wijze verandering. Naast het nestel en een gekroonde W mogen de officieren van het Militaire Huis vanaf 1815, ondanks de lagere rang, de versierselen en uitmonstering van generaals gaan dragen. Pas na de Tweede Wereldoorlog zou deze status komen te vervallen. Diners, parades en gala's brachten voor de officieren aan het hof ook extra kosten met zich mee. Ook al bestonden er speciale toelagen, de vooroorlogse salarissen waren niet van dien aard dat al de extra's zonder problemen konden worden betaald. Alhoewel de vooroorlogse prijzen van de toonaangevende en concurrerende kleermaker 'De Stad Parijs' nu belachelijk laag lijken, vormden de prijzen destijds een forse aanslag op de portemonnaie. Een nestel kostte in 1937 25 gulden en een kolbak (kleine beremuts) met alles er op en er aan al gauw 75 gulden. Aan een paar uniformen was men al snel honderden guldens kwijt. Maar niet alleen de adjudanten en ordonnans-officieren moesten rekening houden met hoge uitgaven.

Mevrouw Van Lawick van Pabst-Doude van Troostwijk vertelde hoe zij in haar woonplaats Oosterbeek werd geplaagd met de noodzakelijke aanschaf van 'dure hoedjes' toen haar echtgenoot in 1935 benoemd werd tot ordonnans-officier. Het Militaire Huis is wat betreft de uniformering altijd al een vreemde eend in de bijt geweest. Vaak zijn de adjudanten zeer op tradities gesteld. Sommige traditionele uniformen houden het er jaren langer uit dan in de rest van de krijgsmacht. De fraaie met bont afgezette overjas voor officieren, de zogenaamde pels, is hiervan een goed voorbeeld. Anderzijds 'ontstaan' er uniformen die elders niet voorkomen. Gelet op het grote aantal na-oorlogse staatsbezoeken aan tropische landen zijn er tal van adjudanten geweest die soms zeer exotische

uniformen lieten maken. Enig begrip voor Seth Gaaikema die in het prestigieuze New Yorkse Waldorf Astoria Hotel de adjudant van Prinses Beatrix en Prins Claus bijna vroeg de koffers van Pia Beck naar haar kamer te brengen, is dan ook wel op zijn plaats!

R.J. Graaf Schummelpenninck, Ridder M.W.O., was ordonnans-officier van Koning Willem III en later adjudant van Koningin Wilhelmina.

Formeel instituut

Kort na zijn inhuldiging in 1840 richt Koning Willem II de Grote Staf van het Leger op. Naast de Prinsen der Nederlanden, de bevelhebbers en andere hoge militaire autoriteiten maken vanaf dat ogenblik alle adjudanten daar formeel deel van uit. De structuur van het Militaire Huis krijgt vanaf 1849 ook meer officiële basis. Als Chef van het Militaire Huis wordt een generaal of admiraal aangesteld. Deze officier, de eerste in rangorde der adjudanten, namelijk de 'adjudant-generaal', krijgt de leiding over de militaire hofhouding. Tot de organisatie behoren in rangorde: de adjudanten, de ordonnans-officieren en de onderofficieren-ordonnans. Dat politiek en leger veel met elkaar te maken hebben, blijkt maar weer eens uit tal van omstreken benoemingen door Koning Willem III en politiek gemor over de grootte van het Militaire Huis.

September 1898, de Dam in Amsterdam.

Koningin - regentes Emma en de jonge Koningin Wilhelmina op bezoek in Leeuwarden.

Regentes Emma versterkt de band met de krijgsmacht

Direct na het overlijden van Koning Willem III in 1890 stond het Militaire Huis in de Tweede Kamer ter discussie. Door enkele parlementsleden werd gepleit voor bezuinigingen op het Militaire Huis. De adjudanten van het Militaire Huis bekleedden ook vaak functies in het Civiele Huis. Daarom waren er veel adjudanten in dienst. Conflicten bij bezuinigingen werden hierdoor eigenlijk onvermijdelijk. Want alhoewel ten dienste van de koning, staan de adjudanten op de loonlijst van de minister van oorlog. Koningin-regentes Emma was echter geenszins van plan in te binden. Wellicht vreesde zij dat toegeven aan politieke druk, als teken van zwakte zou worden uitgelegd. Juist als vrouw moest ze sterk zijn. Het politieke pad voor Wilhelmina moest worden geëffend.

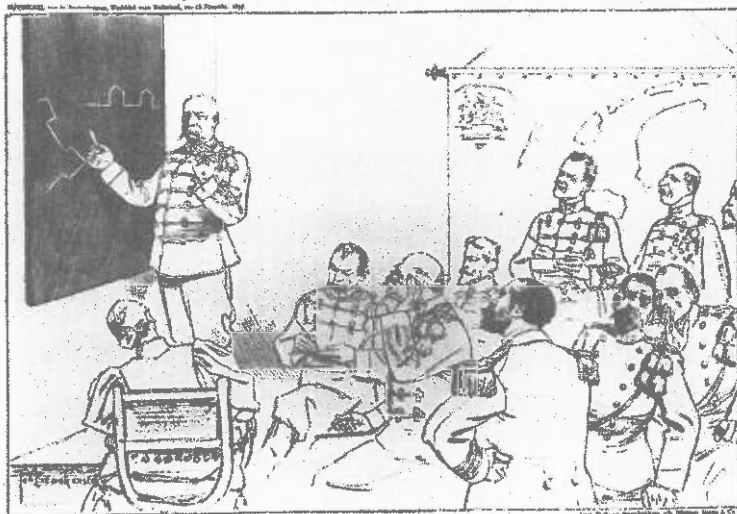
Vice-admiraal P. Zegers Veeckens, was van 1891 tot 1909 adjudant van Koningin Wilhelmina.

Een van de adjudanten van het Militaire Huis van Prins Hendrik, W. Laman Trip.

De band tussen leger en vorstenhuis werd in de periode van Regentes Emma sterk benadrukt. Van de vaandelluitreiking door de dertienjarige Koningin Wilhelmina op het Haagse Malieveld in 1893 werd een indrukwekkend schouwspel gemaakt. Het werd door duizenden mensen bijgewoond. Grootser dan ooit tevoren, pronkte het gehele Militaire Huis bijna demonstratief achter de koets met de twee vorstinnen. In de jaren 1897 en 1898 gaf de later tot adjudant benoemde generaal Kool de jonge Koningin Wilhelmina lessen in de militaire grondbeginselen. Als toekomstig staatshoofd moest Wilhelmina het militaire bedrijf leren kennen. In de pers verschenen spotprenten waarop we de generaal les zien geven aan de koningin in aanwezigheid van tal van adjudanten. Het onderschrift luidt: 'Dat is een buitenkansje voor ons, zoo komen wij ook weer op de hoogte.'

Generaal-Majoor Kool H. M. de Koningin les gevende in de Krijgswetenschappen.

En van het Militaire Huis der zyn Adjutanten! Dat is een buitenkansje voor ons, zoo komen wij ook weer op de hoogte!

Op latere leeftijd zou Koningin Wilhelmina niet terugschrikken voor omstreden benoemingen. Zo benoemde zij in 1918 de minister van marine Rambonnet tot adjudant in buitengewone dienst. De voormalige admiraal behoorde tot haar favorieten en na zijn conflict met het parlement over bezuinigingen op de vloot, wilde Koningin Wilhelmina een daad stellen. Veel mogelijkheden had zij als constitutioneel monarch natuurlijk niet. Wel had zij het recht haar eigen adjudanten te kiezen!

Schouderbedekkingen voor adjudanten met de initialen van respectievelijk Koningin Beatrix en Koningin Juliana.

De onderofficieren-ordonnans

Naast officieren maken ook onderofficieren deel uit van het Militaire Huis. Alhoewel bijzonder klein in aantal zijn zij door de zeer bijzondere uniformering nadrukkelijk aanwezig op tal van oude prenten en schilderijen. In 1849 benoemde koning Willem III de eerste onderofficieren-ordonnans om zijn Militaire Huis te versterken. De meesten waren hoog onderscheiden, dikwijls met de Militaire Willems-Orde. Want natuurlijk kwamen alleen onderofficieren met een indrukwekkende staat van dienst voor deze functie in aanmerking.

De onderofficieren-ordonnans deden dienst in het paleis, waar zij ter beschikking van de kamerdienaar van de koning stonden. Merendeels hadden zij tot taak berichten en brieven over te brengen. Daarnaast konden zij op verzoek van de Chef van het Militaire Huis worden ingeschakeld voor hand- en spandiensten bij plechtigheden. Na de Eerste Wereldoorlog is deze functie in ongebruik geraakt. Koningin Juliana benoemde echter in 1956 voor het eerst weer een onderofficier. Met de bijzondere uniformering was het echter gedaan.

² $\frac{1}{2} \times 100 = 50\%$

20150126-1 von Dr. Anne-Gertraud Weidlich am Niederhof von Tr. Stauden-1009

ΑΕΚ 1964-65: 1ος προπονητής κ. Στέφανος Παναγιώτης

Het militaire Kruis der Koningin aan den arbeid.

Eervolle functie

Binnen het officierskorps gold en geldt een benoeming tot adjudant als een eervolle stap in de carrière. Vanoudsher voelt de krijgsmacht zich meer thuis rond de troon dan rond het politieke apparaat. Een benoeming tot adjudant, al dan niet in buitengewone dienst, staat hoog in aanzien.

Dat, naast de titel, ook nog een fraai nestel op het uniform wordt gedragen, zal geen geringe rol hebben gespeeld.

Een pure eretitel, want dat is het adjudantschap in buitengewone dienst, kan veel indruk maken. De benoeming van Sultan Hamid II en de Mangkoe Nagoro VII tot adjudant van koningin Wilhelmina illustreert dit. Wellicht dat de benoeming van deze Javaanse vorsten kenmerkend was voor de gezagsverhoudingen in het voormalige Nederlands-Indie. Met het aanvaarden van het adjudantschap in buitengewone dienst traden zij als officieren van het Koninklijk Nederlands- Indisch Leger formeel gesproken toe tot de hofhouding van een andere vorst. (Vreemd voor vorsten van soms veel oudere dynastieën dan de Oranjes!) Als een krijgsheer al in alle opzichten was gelauwerd, dan was het adjudantschap vaak nog de enige manier om de officier na een opnieuw verrichtte heldendaad nogmaals te eren. Zo werd generaal Van Heutsz na de verovering van Atjeh beladen met ridderorden en ten lange leste benoemd tot adjudant. Natuurlijk vervulde Van Heutsz geen daadwerkelijke paleisdienst. Hij werd adjudant in buitengewone dienst, wat er al op wijst dat het hier slechts een honorair lidmaatschap van het Militaire Huis betreft. Van een bejaard krijger kan immers niet worden verwacht dat hij de hond van Hare Majesteit gaat uitlaten. Van de permanente dienst ten paleize was men in 1820 al afgestapt. Toen werd door Koning Willem I bepaald dat de officieren met regelmaat dienst bij hun onderdeel moesten doen. In 1864 werd de dubbele dienst ingevoerd waarbij er voor de adjudanten functies binnen de krijgsmacht werden vrijgehouden om het contact met 'de troep' niet te verliezen. Zo besloot Koningin Wilhelmina bij de mobilisatie van 1914 haar hof in te krimpen met de beroemde uitspraak: 'Het vaderland roept, heren, naar uw garnizoen!'

Een veelvuldig gedecoreerde adjudant uit het Militaire Huis, de officier D.Q.C.F. de Jonge van de Halen. Adjudant de Jonge van de Halen was een zgn. Indisch Adjudant, d. w. z. hij informeerde en gaf Koningin Wilhelmina advies betreffende het voormalig Nederlands-Indië.

J.W.P. van Hoogstraten, officier van de Rijdende Artillerie, een zgn. Gouden Ridder en adjudant van Koningin Wilhelmina in 1899.

Als adjudant en opperschenker vervulde Jhr. W. van de Poll zowel functies in het Militaire als in het Civile Huis.

Taak van adjudanten

Bovenal is de adjudant in gewone dienst een persoon die ten dienste van het staatshoofd staat. Niet voor niets kent de Franse taal het werkwoord *adjoindre*, dat toevoegen betekent. Tot de belangrijkste taken behoren: het verzorgen van de *liaison* tussen leden van het Koninklijk Huis en krijgsmacht, het verzorgen en begeleiden van militair ceremonieel en andere evenementen en het vertegenwoordigen van leden van het Koninklijk Huis waar nodig. Daarnaast kan een adjudant worden ingezet bij andere taken binnen de koninklijke hofhouding. Het adjudantschap is niet altijd een volledige dagtaak. Aanwezigheid en paraat staan is soms al voldoende. De latere hofmaarschalk Van Zinnicq Bergmann dacht in 1947 nog dat hij zijn adjudantschap na een paar jaar zou afsluiten. Alvast vooruitlopend op een eventuele zakelijke loopbaan in Zuid-Amerika besloot hij Spaans te gaan studeren. 'Want als je toch zo'n hele dag achter een bureau zit, kun je beter met iets bezig zijn.' Aldus Van Zinnicq Bergmann in een interview in 1981, hij had er toen inmiddels meer dan dertig jaar dienst aan het hof opzitten! Sinds 1967 zijn alle oud-adjudanten tot adjudant in buitengewone dienst benoemd. Zij worden zo nu en dan ingezet bij grote plechtigheden. Tal van adjudanten deden bijvoorbeeld dienst bij de inhuldiging van Koningin Beatrix in 1980. Veel hoge buitenlandse gasten kregen namelijk een adjudant als persoonlijke escorte toegewezen. Naast de uniformering is ook de samenstelling van het Militaire Huis met de tijd meegegaan. Na 1973 is altijd een van de adjudanten een vrouwelijk officier. Na haar staatsbezoek aan Indonesië, waar zij door twee vrouwelijke Indonesische militairen werd begeleid, benoemde Koningin Juliana de eerste vrouwelijke militair tot haar adjudant. Het Indonesische voorbeeld verdiende in haar ogen navolging. Het was Koningin Beatrix die als eerste Oranje in 1980 bepaalde dat een van de dragers van de koningsmantel een vrouwelijk adjudant moest zijn.

Oude traditie hersteld

Een geheel aparte categorie wordt gevormd door de ordonnans-officieren. Gekleed in een donkergroene attilla en met een kleine kolbak van otterbont maakten zij indruk in hun fraaie uniform. Belangrijkste taak van deze officieren was het escorteren van leden van het Koninklijk Huis. Op oude foto's van koninklijke bezoeken zien wij vrijwel altijd aan weerszijde van de koets ordonnans-officieren te paard. Ook bij werk-

Thans adjutant i b.d., maar al voor de oorlog ordonnans-officier: Eerste luitenant A.J.F.M. Egter van Wissekerke.

Een adjutant van voor 1900: G.E. Tolsma.

bezoeken en legermanoeuvres werden de ordonnanses vaak ingezet. Dikwijls waren de ordonnans-officiëren de loopjongens van de adjudanten. Een naar tevredenheid vervulde dienstperiode kon worden beloond met een echt adjudantschap. Meestal werden hiervoor jonge officieren benoemd die dit zeer speciale uniform mochten dragen. In de meidagen van 1940 was het een ordonnans-officier die met het geweer in de aanslag, Koningin Wilhelmina op haar tocht naar Londen begeleidde. Na de Tweede Wereldoorlog zijn er geen ordonnans-officiëren meer benoemd. In het voorjaar van 1991 is hierin echter verandering gekomen. Koningin Beatrix besloot om o.a. de secretaris van het Militaire Huis de zilveren nestel te laten dragen. Als niet onbelangrijke functionaris was deze officier niet herkenbaar binnen de hofhouding. Terwijl herkenbaarheid juist één van de essenties van het uniform is. Omdat hij geen echte adjudantstaken vervulde werd besloten hem tot ordonnans-officier te benoemen. Het prachtige uniform kwam niet meer terug, wel de zo kenmerkende zilveren nestel. Op deze manier werd nieuwe inhoud gegeven aan een oude in onbruik geraakte functie.

Prins Bernhard: 50 jaar adjudant

Een bijzondere positie in de geschiedenis van het Militaire Huis wordt ingenomen door Prins Bernhard. Immers na de benoeming tot adjudant door Koningin Wilhelmina in 1939 heeft de Prins een unieke carrière gemaakt binnen de krijgsmacht. Als voormalig 'War-commander' en Inspecteur-Generaal der Krijgsmacht beschikte de Prins (thans nog steeds adjudant in buitengewone dienst) zelf ook over een Militair Huis en adjudanten. De adjudanten van Koningin Juliana en Prins Bernhard werden geplaatst in de Staf van de Inspecteur-Generaal, de functie die door Prins Bernhard werd vervuld. Voor het eerst sinds lange tijd verrichtten adjudanten weer daadwerkelijk stafwerk bij een hoge militaire autoriteit. Het Inspectoraat-Generaal in de Zwaluwenberg werd een begrip in de Krijgsmacht. Voor zijn verdiensten in deze functie ontving de Prins in 1965 de hoogste onderscheiding van de landmacht: de Bronzen Soldaat met het gouden erekoord. Tien jaar later ontving hij de allerhoogste Nederlandse onderscheiding die alleen aan reeds met de Militaire Willems-Orde gedecoreerden wordt verleend: een eresabel. De contacten tussen prins en krijgsmacht zijn en waren ontelbaar en intens. Koningin Juliana stond de vervulling van veel militaire taken af aan haar echtgenoot. Nadat op 31 december 1979 de laatste adjudant uit het voormalig hoofdkwartier

Prins Bernhard in zijn generaalsuniform, Engeland 1972.

de Zwaluwenberg in Hollandse Rading vertrok, is de taak van de adjudanten symbolischer en formeler geworden. Prins Bernhard kreeg reeds voor de oorlog een adjudant toegewezen. Later mochten de adjudanten van zijn eigen Militaire Huis de gekroonde B dragen. Eerder gold dit ook voor de adjudanten van de andere Prinsen der Nederlanden, zoals het geval was bij prins Hendriks Militaire Huis. Zijn adjudanten droegen de gekroonde H. Tegenwoordig kent het hof enkel noch het Militaire Huis van Hare Majesteit de Koningin. Prins Claus en de andere leden van het Koninklijk Huis krijgen slechts een adjudant toegewezen. Wellicht dat in de toekomst Prins Willem-Alexander als troonopvolger nog een eigen Militair Huis zal krijgen.

Een ontvangst op de Zwaluwenberg in de jaren zeventig. Prins Bernhard begroet de adjudanten die bij zijn staf zijn geplaatst.

Functionele traditie

Anno 1991 is het Militaire Huis een belangrijk onderdeel van de hoforganisatie. Met behoud van een aantal zeer traditionele aspecten is het Militaire Huis met haar tijd meegegaan. De adjudanten doen tegenwoordig zo'n 3 a 4 jaar dienst ten paleize, en hoeven bijvoorbeeld niet meer per definitie te kunnen paardrijden. De adjudant moet bovenal over organisatorische kwaliteiten beschikken en de hofdienst geldt als een gewone stap in de loopbaan. De moderne staatsbezoeken waarmee Koningin Beatrix zoveel lof oogst, worden voor een belangrijk deel door de adjudanten voorbereid. Maanden lang wordt er op het paleis druk gewerkt aan de voorbereiding van zo'n bezoek. Juist in een strakke en moderne maatschappij past een eigentijds Militair Huis met goed gedoeerde tradities.

Het Oranje Museum Baarn en de Stichting Studieverzameling Uniformen van het Militaire Huis zijn bijzonder veel dank verschuldigd aan de volgende personen en instellingen die het mogelijk gemaakt hebben deze tentoonstelling middels bruiklenen te realiseren:

H.M. Koningin Beatrix der Nederlanden
Z.K.H. Prins Bernhard der Nederlanden
Het Koninklijk Huisarchief, 's Gravenhage

Stichting Historische Verzamelingen van het Huis van Oranje-Nassau, 's Gravenhage

Het Koninklijk Nederlands Leger- en Wapenmuseum, Delft

Rijksmuseum Paleis Het Loo, Apeldoorn

Kanselarij der Nederlandse Orden, 's Gravenhage

Museum van de Kanselarij der Nederlandse Orden, Apeldoorn

Firma van Wielik, 's Gravenhage

Het Militaire Huis van H.M. de Koningin, 's Gravenhage

Brigade Koninklijke Marechaussee, Baarn

Museum Bronbeek, Apeldoorn

Museum Korps Rijdende Artillerie, Schaarsbergen

Dhr. D.E.J. Stoot, Assen

Jhr. v.d. Poll, Apeldoorn

Baron en Baronesse van Harinxma thoe Slooten, Bilthoven

Stichting Nieuwe Kerk, Amsterdam

Helders Marinemuseum, Den Helder

Nederlands Persmuseum, Amsterdam

Rijksvoorlichtingsdienst, 's Gravenhage

Nationale Stichting De Nieuwe kerk

Firma Cejalvo, Madrid

Museum van de Koninklijke Marechaussee, Buren

Parfumerie Veldhuysen, Baarn

Mevr. Haak, Veenendaal

En vele adjudanten van het Militaire Huis welke spontaan hun medewerking middels bruiklenen en of schenkingen hebben verleend.

Tevens zijn wij veel verschuldigd aan onze sponsors welke deze tentoonstelling financieel mogelijk gemaakt hebben:

Röhm B.V. Plexiglas, Baarn
Witteveen Verhuizingen, Baarn
Drukkerij Bakker, Baarn
Ben Breunese Electra, Baarn
Heinen Beveiligingen, Baarn
Aannemer Oosterbroek, Baarn

Theo Distel, Baarn
De Zoete Inlijstwerk, Baarn
De Bijenkorf, Rotterdam
Etalagebedrijf Oost Nederland, Almelo
Nationaal Foto Persbureau, Amsterdam
Heerckens Tijssen & Caviat, Amsterdam

Wij hebben getracht de auteursrechten met alle rechthebbenden te regelen. Mochten er desondanks nog rechthebbenden vergeten zijn, verzoeken wij hen zich met ons in verbinding te stellen.

Geraadpleegde literatuur:

Dumonceau, C.H.F. graaf, 'Sire..... Herinnering aan Z.M. Koning Willem, "Souvenirs" van C.H.F. Graaf Dumonceau, adjudant en particulier-secretaris van Z.M. Koning Willem III', deel 1: periode 1827-1877, bewerkt en vertaald door R.W.A.M. Cleverens, 1e druk, Middelburg, 1987. .

Erkelens, drs. A.M.L.E., 'Het waarnemen van de regering', In: Dekking, drs. N., Erkelens, drs. A.M.L.E., Van Heuven-van Nes, drs. E. e.a. (red.), 'Wij zijn er nog, Het regentschap van Koningin Emma 1890-1898', 1e druk, Epe, 1989, p. 41-51.

Schoenmaker, drs. B., Schulten, dr. C.M. (red.), 'Oranje op de bres, Vorstenhuis en leger in de Nederlandse geschiedenis', 1e druk, Amsterdam, 1989.

Smits, F.J.H.Th., 'De onderofficieren-ordonnans van koning en koningin', *Armamentaria*, nr. 23 (1988), p. 121-126.

Tamse, dr. C.A. (red.), 'Koningin Wilhelmina', 1e druk, Alphen aan de Rijn, 1981.

Willinge, L.J.H., 'Adjudant van Hare Majesteit de Koningin', *Marineblad*, aprilnummer 1980, p. 194-197.

Colofon:

Tentoonstelling: In dienst van Oranje van 8 mei 1991 tot 1 november 1991 in het Oranje Museum Baarn aan de Luitenant-generaal van Heutszlaan 7, 3743 JL Baarn, telefoon 02154-22776, b.g.g. 18041
correspondentie adres: Postbus 101, 3743 AC Baarn

Geopend: maart t/m oktober

dinsdag t/m vrijdag van 10.00 tot 17.00 uur

zaterdag & zondag van 12.00 tot 17.00 uur

Gesloten: alle maandagen en wintersluiting van november t/m februari

Tentoonstellingscoördinatie: Mark Veldhuysen

Samenstelling tentoonstelling: Paul Mosterd en Fred van Straten van de Stichting Studieverzameling Uniformen van het Militaire Huis, Mark Veldhuysen
Oranje Museum Baarn

Uitgave Catalogus : Oranje Museum Baarn

Redactie : Paul Mosterd

Ontwerp : Cordon Art b.v./Bakker Baarn

Zetwerk en Druk : Drukkerij Bakker Baarn

Foto's : Koninklijk Huisarchief 's Gravenhage
Militaire Huis van H.M. de Koningin, 's Gravenhage
Nederlands Persmuseum, Amsterdam
Oranje Museum Baarn
Privé-collectie

ISBN : 90-70644-08-8

©1991 Oranje Museum Baarn